

О. В. Неізвестна,

к. е. н., доцент, директор навчально-наукового інституту економіки, управління та адміністрування, Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, Навчально-науковий інститут економіки, управління та адміністрування

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6135-6524>

О. Б. Чернышова,

к. е. н., доцент, Одеський торговельно-економічний фаховий коледж Київського національного торговельно-економічного університету

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5781-8044>

В. М. Юхименко,

к. е. н., асистент кафедри страхування, банківської справи та фінансового менеджменту, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8705-0454>

DOI: 10.32702/2306-6814.2022.22.63

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

O. Niezviestna,

PhD in Economics, Associate Professor, Director of the Educational and Scientific Institute of Economics, Management and Administration, Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhailo Tugan-Baranovsky, Educational and Scientific Institute of Economics, Management and Administration

O. Chernyshova,

PhD in Economics, Associate Professor, Odessa Trade and Economic Vocational College of Kyiv National University of Trade and Economics

V. Yukhimenko,

PhD in Economics, Assistant of the Department of Insurance, Banking and Risk Management, Taras Shevchenko National University of Kyiv

FEATURES OF THE FUNCTIONING OF THE INSURANCE MARKET OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF WAR

У статті розкриті особливості функціонування страхового ринку України в умовах війни. Визначено, що страховий ринок та його розвиток потребують державного регулювання, оскільки така необхідність обумовлена високою відповідальністю страхових компаній за соціально-економічні наслідки, які може мати реалізація страхування ризиків у країні. Встановлено, що війна та глобалізація наразі є одними із процесів, що формують страховий ринок України. З'ясовано, що станом на 1 вересня 2022 року на ринку працюють 140 страховиків, з них 13 компаній зі страхування життя. Виявлено, що на 1 вересня 2022 року порівняно з початком 2022 року (до початку повномасштабної війни): загальні активи страховиків майже не змінилися і склали 65,7 млрд. грн; обсяг прийнятих активів і страхових резервів був незмінним та становив 36,6 млрд. грн; збільшився обсяг ліквідних активів з 14,9 млрд. грн до 17,2 млрд. грн; обсяг страхових премій, укладених за перше півріччя 2022 року, склав 17,6 млрд. грн. Встановлено, що з метою збереження позитивної динаміки на страховому ринку Національний банк України дотримується вимоги щодо належного та своєчасного розкриття страховиками інформації про свій фінансовий стан, обов'язкові фінансові нормативи та належне виконання зобов'язань за договорами страхування, укладеними страховиками. З'ясовано, що наглядова спрямованість

за страховим ринком України під час воєнного стану полягає у: виконанні вимог до страховиків щодо своєчасного та належного розкриття інформації про свій фінансовий стан; дотриманні страховими компаніями обов'язкових фінансових стандартів або здійснення ризикованої діяльності; виконанні зобов'язань за договором страхування, укладеним страховиком; оперативному моніторингу основних показників діяльності страхової компанії. Визначено, що головним завданням Національного банку України як чинного регулятора страхових відносин є забезпечення розвитку стабільного страхового ринку, здатного виконувати свої зобов'язання перед клієнтами. Виявлено, що незважаючи на нинішній воєнний стан, страхове законодавство України забезпечує достатню базу для подальшого розвитку страхування, особливо як інвестиційного інструменту.

The article reveals the peculiarities of the functioning of the insurance market of Ukraine in the conditions of war. It was determined that the insurance market and its development require state regulation, as this necessity is due to the high responsibility of insurance companies for the socio-economic consequences that the implementation of risk insurance in the country may have. It has been established that war and globalization are currently one of the processes shaping the insurance market of Ukraine. It was found that as of September 1, 2022, there are 140 insurers operating on the market, including 13 life insurance companies. It was found that on September 1, 2022 compared to the beginning of 2022 (before the start of a full-scale war): the total assets of insurers almost did not change and amounted to UAH 65.7 billion; the amount of eligible assets and insurance reserves was unchanged and amounted to UAH 36.6 billion; the volume of liquid assets increased from UAH 14.9 billion. up to UAH 17.2 billion; the volume of insurance premiums concluded for the first half of 2022 amounted to UAH 17.6 billion. It has been established that in order to maintain positive dynamics in the insurance market, the National Bank of Ukraine complies with the requirements for proper and timely disclosure by insurers of information about their financial condition, mandatory financial standards and proper fulfillment of obligations under insurance contracts concluded by insurers. It was found that the supervisory focus on the insurance market of Ukraine during martial law is: fulfillment of requirements to insurers regarding timely and proper disclosure of information about one's financial condition; compliance by insurance companies with mandatory financial standards or implementation of risky activities; fulfillment of obligations under the insurance contract concluded by the insurer; operational monitoring of the main indicators of the insurance company's activity. It was determined that the main task of the National Bank of Ukraine as the current regulator of insurance relations is to ensure the development of a stable insurance market capable of fulfilling its obligations to clients. It was found that despite the current state of war, the insurance legislation of Ukraine provides a sufficient basis for the further development of insurance, especially as an investment tool.

*Ключові слова: страховий ринок, страхове зобов'язання, страховик, страхова компанія, воєнний стан.
Key words: insurance market, insurance obligations, insurer, insurance company, state of war.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сьогодні, незважаючи на війну, страховий ринок продовжує функціонувати — більшість страховиків організували свою роботу, включно з евакуацією працівників у безпечні регіони та забезпеченням дистанційної роботи працівників і збереженням технічних засобів та баз даних. Однак, враховуючи такі тенденції, варто відзначити, що перед страховим ринком постають великі виклики, які суттєво вплинуть на особливості його функціонування.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематику основних тенденцій функціонування страхового ринку в умовах війни вивчали А. Баранов, О. Баранова, В. Братюк, В. Дума, О. Маслій, Л. Маршук, Є. Поплавська та інші. Однак, варто відзначити, що питання особливостей функціонування страхового ринку України в умовах війни з позиції практичного підходу

залишаються малодослідженими і потребують більш ґрунтовного вивчення.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є розкриття особливостей функціонування страхового ринку України в умовах війни.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження доводять, що страховий ринок та його розвиток потребують державного регулювання. Така необхідність обумовлена високою відповідальністю страхових компаній за соціально-економічні наслідки, які може мати реалізація страхування ризиків у країні. Оскільки держава покладає на страхові компанії відповідальність за відшкодування фінансових втрат, завданих фізичним і юридичним особам, а також шкоди, заподіяної життю і здоров'ю населення, то вона повинна забезпечити беззастережне виконання страхових зобо-

в'язань, які несуть страхові компанії та страховики. Крім того, держава має забезпечити збалансований розвиток страхового ринку, визначити стратегічні пріоритети такого розвитку, контролювати платоспроможність та ліквідність страхових компаній, захищати інтереси споживачів страхових послуг. Актуальність та важливість цього питання підкреслюють також зміни в органах регулювання та нагляду на вітчизняному страховому ринку, які зумовлюють зміну національних моделей регулювання та оновлення відповідних законів [1].

Війна та глобалізація наразі є одними із процесів, що формують страховий ринок України. У разі національної кризи страховий ринок України повинен реагувати на ці випробування. Страхові компанії реагують на нові виклики та запити економіки та відповідають на них, а страховики пропонують своїм клієнтам нові практичні пропозиції та інструменти. За цих умов на страховому ринку з'являються високотехнологічні страхові проекти, які з часом можуть стати серйозними конкурентами класичних страхових компаній. З'являється нове покоління страхувальників і потенційних клієнтів, які менше довіряють продуктам оцінки та віддають перевагу новим, різноманітним і доступним продуктам.

Що стосується особливостей функціонування страхового ринку України в умовах війни, то доцільно зауважити, що Національний банк України підбив підсумки функціонування страхового ринку за перше півріччя 2022 року та окреслив основні тренди розвитку страхового ринку України.

Так, згідно інформації, представленої у [2], станом на 1 вересня 2022 року на ринку працюють 140 страховиків, з них 13 компаній зі страхування життя. З початку війни п'ять страховиків, які працювали у секторі страхування, крім страхування життя, залишили ринок, ліцензії 3 страховиків на здійснення страхової діяльності були відкликані, 1 страховик залишив ринок добровільно, а 1 страховик був зареєстрований, але не отримав ліцензії на здійснення страхової діяльності. Склад учасників страхового ринку, що працюють у сфері страхування життя, не змінився.

Порівняно з початком 2022 року (до початку повномасштабної війни) загальні активи страховиків майже не змінилися і склали 65,7 млрд. грн. Обсяг прийнятих активів і страхових резервів був незмінним та становив 36,6 млрд. грн. Під час воєнного стану страховики збільшили обсяг ліквідних активів з 14,9 млрд. грн до 17,2 млрд. грн. Загальний обсяг страхових премій, укладених за перше півріччя 2022 року, склав 17,6 млрд. грн, зменшившись на 28% порівняно з відповідним періодом минулого року. Зокрема, скоротилися такі сектори: 1) non-life — на 29%; 2) страхування життя — на 15%. Сума страхових виплат і відшкодувань в секторі non-life зменшилася на 32%. Розмір виплат склав 34% і не змінився. Динаміка показників за останній квартал 2022 року показує, що найбільше падіння активності припало на кінець I кварталу 2022 року. У другому кварталі падіння продовжилось, але меншими темпами. Страховики змогли адаптувати свою роботу до умов воєнного часу.

Операції вихідного перестраховання у першому півріччі 2022 року, скоротилися вдвічі з 4,7 млрд. грн до 2,3 млрд. грн порівняно з аналогічним періодом ми-

нулого року. Перестраховання в середині країни знизилось в чотири рази з 1,9 млрд. грн до 0,5 млрд. грн. Частка вихідного перестраховання в загальних страхових преміях знизилася з 19% до 13%. Водночас міжнародні страховики значно збільшили права вимоги до перестраховиків. Таким чином, створення резервів не вплинуло негативно на прибутковість страхового ринку. "Зелена карта" стала рушійною силою просування страхового бізнесу. За період дії воєнного стану цей вид страхування зріс на 76%. У структурі страхового портфеля на 1 липня 2021 року цей вид страхування становив 0,9 млрд. грн, а на 1 липня 2022 року — 1,5 млрд. грн. Загалом ризикові страховики показали високу прибутковість у першому півріччі. Ключову роль тут зіграла значна економія коштів (за винятком операційних витрат). За підсумками кварталу страховики життя отримали значні прибутки.

З метою збереження позитивної динаміки на ринку Національний банк України дотримується вимоги щодо належного та своєчасного розкриття страховиками інформації про свій фінансовий стан, обов'язкові фінансові нормативи та належне виконання зобов'язань за договорами страхування, укладеними страховиками. Він також здійснює оперативний моніторинг основних показників діяльності страховиків та проводить спеціалізоване маркетингове дослідження [2].

Якщо до кінця року воєнна ситуація не погіршиться, можна очікувати певного поживлення на страховому ринку, особливо за обов'язковими видами страхування. Найважливішим активом у страхуванні є люди. На жаль, зараз у деяких компаніях східного регіону України вже було багато випадків, коли співробітники перебували на тимчасово окупованих територіях, піддавалися бомбардуванням, призову в армію або захищалися від тероризму. Це дуже ускладнює роботу. Відд цього постраждали деякі матеріальні активи багатьох страхових компаній, включаючи регіональні представництва. Вони були знищені або опинилися на окупованій території. Активи, номіновані в гривні, знецінилися більш ніж на 30% через зниження курсу гривні та інфляцію. Кошти, інвестовані в ОВДП, несуть високий ризик реструктуризації [3].

Варто відзначити, що велика частина страхової суми прив'язана до гривні, але реальна сума виплат вже зросла на 15—20% з урахуванням збільшення вартості відновлення активів і надалі зростатиме, адже залежить від курсу долара НБУ. Зменшення офіційних резервів і премій, зібраних через нормативні вимоги, призведе до парадоксальної ситуації, за якої страховики тимчасово матимуть вищі рівні капіталу порівняно з іншими зобов'язаннями. У той же час обсяг платежів зменшиться зі збереженням обсягу витрат на ведення справи, що призведе до збільшення частки витрат у загальних платежах. Це призведе до фінансових втрат у майбутньому та тиску на капітал.

Наглядова спрямованість за страховим ринком України під час воєнного стану полягає у [2]:

1) виконанні вимог до страховиків щодо своєчасного та належного розкриття інформації про свій фінансовий стан, зокрема подання нормативної звітності; розкриття інформації про фінансову відповідність/виконання окремих транзакцій/склад показників звітності;

2) дотриманні страховими компаніями обов'язкових фінансових стандартів або здійснення ризикованої діяльності;

3) виконанні зобов'язань за договором страхування, укладеним страховиком;

4) оперативному моніторингу основних показників діяльності страхової компанії.

Доцільно зауважити, що страховий ринок України характеризується такими особливостями [4].

— тісним зв'язком з розвитком національної економіки, оскільки дозволяє накопичити значні довгострокові інвестиційні ресурси та сприяє залученню коштів через програми страхування життя;

— розширення страхового бізнесу створює робочі місця, сприяє впровадженню інновацій і економічній стабільності та пом'якшує вплив глобальних ризиків;

— ефективне регулювання та ринковий нагляд створюють основу довіри до страховиків.

Зміни на страховому ринку наближають правове регулювання страхової діяльності до європейських стандартів, пожвавлять фінансово-інвестиційну діяльність страхових компаній, підвищують фінансову безпеку на фінансових ринках.

Страховий ринок зацікавлений у широкому та систематичному підході до відновлення з метою створення умов для післявоєнного розвитку галузі шляхом дерегуляції, дедискримінації всіх видів страхової діяльності та дій, які сприяють зростанню попиту на страхові послуги. У першу чергу державну підтримку на рівні регуляторних рішень потребують малі та середні страхові компанії, компанії, які сильно постраждали від бойових дій, державні компанії. В умовах воєнного часу Національний банк України як регулятор має зосередитися на розробці дієвих та ефективних ініціатив щодо підтримки страхового ринку та сфери страхування в цілому [5].

Страховий ринок дуже чутливий до рецесій. Зрозуміло, що кілька негативних процесів уже почалися. Нинішня місія держави — не лише забезпечення та підтримка військового фронту, але не менш важливими є фінансові та економічні питання.

Головною метою Національного банку України є забезпечення розвитку платоспроможного, стабільного та прозорого ринку, здатного виконувати свої зобов'язання перед клієнтами. З цієї метою Національний банк України постійно коригує свої нормативні вимоги відповідно до потреб часу та поточних умов ведення бізнесу. На початку повномасштабного вторгнення воєна ці вимоги були спрощені. Це дозволило страховому ринку вистояти в умовах війни та скоординувати роботу. Такі заходи були запроваджені на досить обмежений період, оскільки було зрозуміло, що послаблення регуляторних вимог матиме негативний вплив на страховий ринок. Насправді з часом регулятори почали виявляти ознаки того, що деякі страхові компанії порушують важливі фінансові правила та займаються ризикованою діяльністю. Сьогодні регуляторний підхід оновлено, щоб уникнути подальшого загострення ситуації та ослаблення страхового ринку [6].

Так, Національний банк України відновив зобов'язання подавати своєчасну, повну та достовірну звітність. Це дозволяє регулятору отримувати інформацію про

фінансовий стан і діяльність учасників страхового ринку та своєчасно реагувати на проблемні моменти їх діяльності. Також розширено застосування заходів впливу на страховиків за порушення нормативів платоспроможності та ризиків, проведення перевірок, розширено перелік ознак, які можуть свідчити про здійснення страховиками ризикової діяльності. Відповідність оновленим вимогам є одним із найбільших викликів сучасного страхового ринку. Тому учасники страхового ринку мають працювати, страхувати населення та бізнес, виконувати всі необхідні вимоги.

Отже, доцільно відзначити, що головним завданням Національного банку України як чинного регулятора страхових відносин є забезпечення розвитку стабільного страхового ринку, здатного виконувати свої зобов'язання перед клієнтами. Тому Національний банк України займається постійним коригуванням нормативних вимог і пошуком рішень проблемних ситуацій.

Згідно інформації, представленій Міністерством економіки України, наша держава досягла домовленості з MIGA про створення механізму страхування інвестицій під час бойових дій, що сприятиме зацікавленості іноземних інвесторів у поступовому відновленні економічних процесів в Україні [7]. Тут мова йде про страхування "підвищених" ризиків, яке обійдеться дорожче, але певною мірою зробить інвестиції в Україні менш ризикованими.

Разом з тим, зауважимо, що більшість ритейлових договорів страхування, укладених сьогодні на українському ринку, не забезпечують покриття збитків, завданих воєнними діями. Страхування цих ризиків здійснюється переважно страховиками корпоративного сектору та є обмеженим через складність процесу страхування, високі витрати та ризики перестрашування війни та інших катастроф на українському страховому ринку. На жаль, з початком війни перестраховальний захист від воєнного ризику та укладення таких договорів страхування стали повністю неможливими. Бо війна для України вже не загроза, а реальність. Проте в подальшому це питання необхідно з'ясувати з метою захисту інтересів громадян, юридичних осіб та держави. Сьогодні Національний банк України шукає шляхи вирішення цієї ситуації. Одним із механізмів є створення на національному рівні спеціального компенсаційного фонду, який включає кошти донорів та страховиків. Подібні фонди можуть створюватися на основі державно-приватного партнерства, як показує успішний міжнародний досвід [6].

Серйозним викликом для страхового ринку стало виконання зобов'язань перед клієнтами за договорами добровільного медичного страхування. Особливо в регіонах активних бойових дій і в регіонах тимчасової окупації. З огляду на те, на початку війни Національний банк України порадив страховикам оптимізувати обробку страхових випадків. Зокрема, страховим компаніям рекомендується надавати пріоритет електронним документам та копіям необхідних документів. Використання дистанційного способу оплати страхових відшкодувань забезпечує виконання страховими компаніями зобов'язань у сфері добровільного медичного страхування.

Ще один виклик війни — страхування українців, які виїхали за кордон, щоб уникнути війни. Українські страхові компанії, які розуміються на питаннях зв'язку та

логістики, з самого початку війни пропонували переселенцям можливість укладання договорів страхування онлайн. Зокрема, у перші дні війни більшість страхувальників скасували обмеження, які вимагали перебування страхувальників на території України на час оформлення страхових полісів. Крім того, багато страховиків розширили перелік послуг для міжнародних клієнтів: можливість дистанційного продовження терміну дії туристичної страховки та страхування КАСКО шляхом реєстрації на сайті та оплати банківською картою, послуги телемедицини, які надають українські лікарі, оптимізація процесу оформлення страхових випадків, що виникли в інших країнах [6].

З метою кращого фінансового захисту Національний банк України з 1 липня 2022 року збільшив страхову суму за договором обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. Особливо це актуально, враховуючи зростання цін на автозапчастини та деталі. При цьому вартість полісів для споживачів істотно не зростає.

Незважаючи на нинішній воєнний стан, страхове законодавство України забезпечує достатню базу для подальшого розвитку страхування, особливо як інвестиційного інструменту. Перспективним виглядає залучення інвестиційних можливостей для страхових компаній шляхом розвитку та впровадження загальнообов'язкового медичного страхування (як національного, так і приватного). Зацікавленість держави в цьому напрямку може призвести не лише до забезпечення конституційних прав громадян на охорону здоров'я, а й до створення інвестиційного потенціалу для відновлення зруйнованих війною національних мереж медичних та аптечних закладів.

ВИСНОВКИ

Таким чином, встановлено, що страховий ринок проходить випробування війною. Це стає каталізатором, щоб показати реальну ситуацію кожної страхової компанії. Фінансово стабільна компанія продовжує свою діяльність та виконує зобов'язання перед клієнтами, є прибутковою та готова продовжувати працювати на страховому ринку навіть під час війни. Виявлено, що з метою підтримки позитивної динаміки страхового ринку Національний банк України зобов'язується страховиків та страхові компанії дотримуватись вимог щодо своєчасного та належного розкриття інформації про свій фінансовий стан, обов'язкові фінансові нормативи та належне виконання зобов'язань за договорами страхування. Основним завданням Національного банку України як регулятора страхових відносин є забезпечення розвитку стабільного страхового ринку, здатного виконувати свої зобов'язання перед клієнтами. Незважаючи на нинішній воєнний стан, було виявлено, що страхове законодавство України забезпечує достатню базу для подальшого розвитку страхування, особливо як інструменту інвестування.

Література:

1. Баранов А., Баранова О. Концептуальні засади державного регулювання страхового ринку. Фінансовий простір. 2022. №2 (46). С. 44—53.

2. Огляд страхового ринку України за I півріччя 2022 року. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-strahovogo-rinku-ukrayini-za-i-pivrichchya-2022-roku>

3. Черняхівський В. Страховий ринок України цього року може скоротитися на 40-60%. URL: <https://interfax.com.ua/news/interview/848627.html>

4. Братюк В. П. Сучасний стан страхового ринку в Україні. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка. 2022. № 12. С. 37—45.

5. Маршук Л., Поплавська Є. Виклики ринку страхування в Україні у воєнний період. Modern engineering and innovative technologies. 2022. № 21 (2). Рр. 26—29.

6. Бурбель Л. Шість головних викликів, з якими зустрівся страховий ринок упродовж шести місяців війни. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/856594.html>

7. Мінекономіки України домовилось з MIGA про запуск механізму страхування інвестицій під час війни. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minekonomiky-ukrainy-domovylos-z-miga-pro-zapusk-mekhanizmu-strakhuvannia-investytsii-pid-chas-viiny>

8. Дума В. В. Страхова діяльність Страхова діяльність в умовах російської агресії: правові підстави й практичні аспекти. Юридичний вісник. 2022. № 2 (63). С. 160—166.

References:

1. Baranov, A. and Baranova, O. (2022), "Conceptual principles of state regulation of the insurance market", *Finansovyy prostir*, vol. 2 (46), pp. 44—53.

2. National Bank of Ukraine (2022), "Overview of the insurance market of Ukraine for the first half of 2022 The mechanism of managing current assets as part of a digital enterprise", available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-strahovogo-rinku-ukrayini-za-i-pivrichchya-2022-roku> (Accessed 05.11.2022).

3. Cherniakhovs'kyj, V. (2022), "Overview of the insurance market of Ukraine for the first half of 2022", available at: <https://interfax.com.ua/news/interview/848627.html> (Accessed 05.11.2022).

4. Bratiuk, V. P. (2022), "Modern state of the insurance market in Ukraine", *Tavrijs'kyj naukovyj visnyk. Seriya: Ekonomika*, vol. 12, pp. 37—45.

5. Marshuk, L. and Poplavs'ka, Ye. (2022), "Challenges of the insurance market in Ukraine during the war period", *Modern engineering and innovative technologies*, vol. 21 (2), pp. 26—29.

6. Burbel', L. (2022), "Six main challenges faced by the insurance market during the six months of the war", available at: <https://interfax.com.ua/news/blog/856594.html> (Accessed 05.11.2022).

7. Ministry of Economy of Ukraine (2022), "The Ministry of Economy of Ukraine agreed with MIGA to launch a mechanism for insurance of investments during the war", available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/minekonomiky-ukrainy-domovylos-z-miga-pro-zapusk-mekhanizmu-strakhuvannia-investytsii-pid-chas-viiny> (Accessed 05.11.2022).

8. Duma, V. V. (2022), "Insurance activity Insurance activity in the conditions of Russian aggression: legal grounds and practical aspects", *Yurydychnyj visnyk*, vol. 2 (63), pp. 160—166.

Стаття надійшла до редакції 13.11.2022 р.